

MAAILMANPOLITIIKASTA GRAMSCILAISITTAIN

Gill, Stephen (2011). *Valta ja vastarinta uudessa maailmanjärjestyksessä*. Helsinki: Gaudeamus.

Tuomas Ylä-Anttila*

Uutta maailmanjärjestystä johtaa Yhdysvallat, muiden G8-maiden avustuksella. Ylivoimaisine taloudellisine ja sotilaallisine resursseineen nämä johtajamaat levittävät uusliberaalia kapitalismia kaikkialle maailmaan. Tämä *Valta ja vastarinta uudessa maailmanjärjestyksessä* -kirjan lähtökohta tuntuu ensi lukemalta aikansa eläneeltä vuonna 2012, kun uusliberaalin kapitalismin ydinalueet, Yhdysvallat ja Eurooppa, rypevät syvässä kriisissä viidettä vuotta ja uutta maailmassa tuntuu edustavan pikemminkin Kiinan, Intian ja Brasilian nousu.

Esseet, joiden pohjalta kirja on koottu, onkin kirjoitettu 1980-luvulta alkaen ja kokonaisuutena teos on julkaistu alun perin vuonna 2002. Jotkut tilanneanalyysit eivät siksi ole ihan ajan tasalla, mutta teoksen historiallinen lähestymistapa tarjoaa oivat käsitteet sekä niin sanottujen kehittyvien talouksien nousun että meneillään olevan finanssikriisinkin analysointiin. Suomenkieliseen laitokseen laadittu uusi esipuhe tarjoaa ensimmäisiä hahmotelmia tällaisista analyyseista.

Gillin kehittämä gramscilainen näkökulma haastaa mielenkiintoisella tavallakansainvälisen politiikanjataloudentutkimuksenvaltavirtateoriat. Avainkäsitteitä ovat muun muassa *historiallinen blokki*, *hegemonia*, *pääoman rakenteellinen valta*, *uusi perustuslaillisuus ja muuntava vastarinta*. Tämän hetken vahvimpana *historiallisena blokkina* Gill pitää globaalia kapitalistista eliittiä. Se toimii yhtäältä vahvojen valtioiden – erityisesti Yhdysvaltain – ja niiden johtamien globaalien instituutioiden, kuten Kansainvälisen valuuttarahaston, Maailmanpankin ja G8-ryhmän kautta. Sitä tukee myös joukko epävirallisempia keskustelukerhoja, kuten Trilateraalinen komissio, Bilderberg-ryhmä ja Maailman talousfoorumi, jotka toimivat suuryritysten johtajien ja maailman poliittisen eliitin yhteisymmärryksen luomisen paikkoina.

---

* VTT Tuomas Ylä-Anttila on tutkija Helsinki Group for Political Sociology -tutkimusryhmässä Helsingin yliopistossa. Email: tuomas.yla-anttila@helsinki.fi

Tämä blokki pyrkii hegemoniseen asemaan. *Hegemonian* käsitteellä Gill haluaa Gramscia seuraten muistuttaa, että kyse maailmanpolitiikassa on paljon muustakin kuin siitä, mikä maa saa milloinkin pakotettua toiset tahtoonsa. Sen sijaan «Hegemoniaan kuuluu pitkälti suostumukseen perustuvan poliittisen järjestelmän luominen. Se tarkoittaa sarjaa institutionaalisia ja poliittisia järjestelyjä, joissa vallan ja johtajuuden haltija ottaa asianmukaisesti huomioon alistamiensa voimien tarpeet» (107).

Yksi keskeinen syy, jonka vuoksi globaalin kapitalistisen eliitin näkemystä kuunnellaan, on *pääoman rakenteellisen vallan kasvu*. Kun pääoman liikkeitä ympäri maailmaa on vapautettu sääntelystä 1970-luvulta alkaen tehdyillä poliittisilla päätöksillä, yritysten valta suhteessa demokraattisesti valittuihin hallituksiin ja ammattiyhdistysliikkeen on kasvanut. Uhkaukset toiminnan siirtämisestä ulkomaille, luottoluokitusten laskusta ja valtion velkojen korkojen noususta roikkuvat jatkuvasti poliitikkojen päiden yllä. Usein ne saavat heidät tekemään pääomalle edullisia ja usein tavallisille ihmisille haitallisia päätöksiä: leikkaamaan rikkaiden veroja sekä köyhille suunnattuja tulonsiirtoja ja palveluita, pidentämään työaikoja ja niin edelleen. Suomessa on toki tehty finanssikriisin jälkimainingeissa myös muutamia päätöksiä jotka johtavat toiseen suuntaan: pääomatuloveroa on korotettu, perusturvan tasoa nostettu ja pankkiverosta keskustellaan. Ehdotuksista jälkimmäinen on ainoa, joka oikealla tavalla toteutettuna kykenisi hillitsemään pääoman rakenteellisen vallan kasvua – minkä vuoksi se onkin kohdannut kovinta vastustusta.

Pääoman rakenteellinen valta pyritään vakiinnuttamaan *uuden perustuslaillisuuden* keinoin. Tämä merkitsee sitä, että lakeihin ja erilaisiin lainomaisiin sopimuksiin kirjataan pykälä, jotka estävät hallituksia toteuttamasta yritysten intressien vastaista politiikkaa. Erilaiset kauppasopimukset, WTO-säännöt, EU-lainsäädäntö ja monet muut kansallisia lainsäätäjiä sitovat oikeudelliset instrumentit pyritään rakentamaan niin, että ne suojaavat turvaamaan pääoman liikkumavapauden, jolle sen rakenteellinen valta perustuu. Talous pyritään viemään politiikan ulottumattomiin.

Gillin mukaan hegemoniset pyrkimykset synnyttävät aina vastarintaa. *Muuntavalla vastarinnalla* hän tarkoittaa sellaisia vastarinnan

muotoja, jotka eivät ole pelkästään torjuvia, vaan uutta rakentavia. Tällaisen vastarinnan harjoittajia Gill kutsuu erikoisella nimellä «post-moderni ruhtinas». Kun Machiavellin ruhtinas oli yksinvaltiainen ja Gramscin moderni ruhtinas demokraattinen kommunistinen puolue, Gillin postmoderni ruhtinas on hajanaisempi toimijajoukko. Sillä on yhteinen näkemys maailman ongelmista, mutta ei kaikkia sitovaa ideologiaa tai hierarkkista rakennetta. Gill käyttää postmodernin ruhtinaan kuvailuun muun muassa sanoja globaali kansalaisyhteiskunta, liike, demokraattisuus, avoimuus, monimuotoisuus, demokratia ja oikeudenmukaisuus. Esimerkkeinä hän käyttää Seattlen vuoden 1999 mielenosoituksia, Meksikon Zapatisteja, Maailman sosiaalifoorumia ja erilaisia kansalaisjärjestöjen verkostoja.

Maailmantalouden ja -politiikan nykytilanteen pohtiminen Gillin tarjoamasta näkökulmasta houkuttaa. Kenties olennaisinta tällaisten pohdintojen kannalta on muistaa, että hegemonia on eri asia kuin tyrannia. Ei siis ole niin, että nykyisestä kapitalistisesta järjestelmästä olisi pelkkää harmia kaikille paitsi ylikansalliselle kapitalistiselle eliitille tai Yhdysvalloille ja sen liittolaisille. Päinvastoin hegemonian käsite auttaa ymmärtämään, että hallinta ei voi pitkällä aikavälillä perustua vain väkivaltaiseen pakottamiseen, vaan vaatii myös hallittujen suostumusta. Tämä taas edellyttää, että järjestelmä hyödyttää jollain tavoin myös kohtuullisen suurta osaa heistä. Suomen kaltaisissa maissa enemmistöllä meneekin edelleen melko mukavasti, ja Kiinan ja Intian kaltaisissa maissa talouskasvu on nostanut miljoonia ihmisiä keskiluokkaan.

Samaan aikaan on selvää, että jos pääomalla olisi vähemmän valtaa ja maailman kansalaisilla enemmän, kapitalismin tuottama materiaallinen hyvä jaettaisiin huomattavasti tasaisemmin. 1,4 miljardia ihmistä elää edelleen äärimmäisessä köyhydessä, alle 1,25 dollarilla päivässä. Yhtä selvää on, että erityisesti Yhdysvalloissa kapitalistinen eliitti (se Occupy Wall Street -liikkeen esiin nostama yksi prosentti ihmisistä) on 1970-luvulta alkaen kyennyt siirtämään jatkuvasti lisääntyvän osan tuloista itselleen, kun tavallisten ihmisten tulokehitys on polkenut paikallaan. Suomi on seurannut 1990-luvulta saakka samantyyppistä eriarvoistumisen polkua.

Vielä 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa huonosti säännellyn globaalikapitalismin aiheuttamat romahdukset suistivat keskiluok-

kaa köyhyyteen sellaisissa maissa kuin Etelä-Korea ja Argentiina. Nyt menossa olevan kriisin seurauksena saman kohtalon ovat kokeneet miljoonat ihmiset talousjärjestelmän ydinalueilla Yhdysvalloissa ja Euroopassa. Näiden ihmisjoukkojen tyytymättömyys on jo tuottanut vastarintaa esiin nostavia liikkeitä muun muassa Kreikassa, Espanjassa ja Yhdysvalloissa. Millaisia edellytyksiä Gill sitten näkee olevan sille, että vastarinta nykyistä valtajärjestystä kohtaan saisi suunnan käännettyä?

Yksittäiset poliittiset reformit eivät Gilliä suuremmin kiinnosta. Hän keskittyy pohtimaan laajemman suunnanmuutoksen mahdollisuuksia. Sellaisen toteuttamiseksi tarvittaisiin uusi historiallinen blokki. Siirtymä tietotalouteen avaa Gillin mukaan uusia mahdollisuuksia tällaisen blokin synnylle. Kun työntekijöiden tiedollisesta pääomasta tulee yhä tärkeämpi tuotannon tekijä, heidän mahdollisuutensa painostaa työnantajia periaatteessa kasvaa. Ylikansallisten yritysten kasvavat tehdastyöläisten armeijat Etelän maissa on niin ikään periaatteessa mahdollista mobilisoida. Koulutuksen paraneminen ja uusi viestintäteknologia voivat myös olla avuksi. Ammattiyhdistysliikkeen on vahvistuttava ja lähdeittävä mukaan. Lisäksi tarvitaan vastahegemonisia voimia kannattavien hallitusten apua. Avoin kysymys on edelleen, kenen aloitteesta ja millaisen ideologisen kehyksen ympärille nämä voimat olisi mahdollista mobilisoida.

Gillin polanyilainen hypoteesi voi silti olla oikea: Jos kapitalistista utopiaa viedään liian pitkälle ja hegemonian ylläpitämiseen tarvittavia eliitin ulkopuolella olevien luokkien etuja riittävästi kavennetaan, lisääntyy jonkinlaisen vastaliikkeen todennäköisyys. Ovatko sen siemenet globaalin kansalaisyhteiskunnan verkostoissa, sosiaalifoormeissa, ilmasto-oikeudenmukaisuusliikkeessä, Arabikeväässä, Espanjan Indignadoissa ja Occupy-liikkeissä? Pääsevätkö sen sijaan niskan päälle kansallismieliset ja antidemokraattiset vastahegemoniset voimat kuten kävi 1930-luvulla nykyistä monelta osin muistuttavissa oloissa? Vai ymmärretäänkö vastarinnan luoman paineen alla sittenkin palata ajoissa sille pääoman ja työn ristiriitaa lievittävän politiikan tielle, jolla toisen maailmansodan jälkeen sekä kasvatettiin kansantalouden kakkua että jaettiin sitä tasaisemmin? Tällä kertaa tuota politiikkaa olisi toteutettava globaalisti ja tavalla, joka on myös ympäristön kannalta kestävä.